

L'Empordà que encara parla de Dalí

EL TEMPS s'endinsa en el món de Dalí centrant l'atenció en tres dels seus aspectes més desconeguts. Els escenaris empordanesos de la vida de l'artista, la Casa-Museu de Portlligat i la relació estreta de la seva obra amb la matemàtica formen aquest dossier.

ARXIU

"Portlligat és a quinze minuts de Cadaqués, a l'altra banda del cementiri. És un dels llocs més àrids, minerals i planetaris de la Terra." Salvador Dalí, *Vida secreta*.

Així descrivia Dalí Portlligat, l'antic barri de pescadors de la badia del mateix nom que l'artista va triar per viure-hi i on va pintar la majoria de quadres. Amb l'obertura al públic, el mes de setembre prop passat, de la casa que Dalí i Gala, la seva musa, van construir, es tanca finalment el triangle que uneix tres escenaris essencials de la vida del geni surrealista: Figueres, Portlligat i Púbol.

Enfilant l'anomenada "ruta daliniana", que ressegueix la petja de Dalí per terres empordaneses, trobem homes i dones que en un moment o altre de la seva vida i, per motius ben diversos, van coincidir amb el pintor. Malgrat l'edat, cap d'ells no ha oblidat les impressions que els va deixar el personatge carismàtic.

Al carrer de Monturiol de Figueres, tocant a la Rambla, encara hi ha la casa on l'any 1904 va néixer Salvador Dalí i Domènech. Fill d'un notari de la capital empordanesa i d'una barcelonina, en Vador, com l'anomenaven familiarment, va demostrar ja de ben petit una gran curiositat pel dibuix que el va dur a pintar el seu primer quadre, *Paisatge*, quan només tenia quatre anys. Els primers quaderns i llapis d'aquest petit geni eren comprats a la llibreria Canet de la Rambla. En aquesta botigueta, on ara treballa la Pilar, cunyada de Ramon Canet, un

bon amic de l'artista, Dalí passava hores darrere el taulell llegint la revista *Patufet*. Era un mal alumne, distret i indiferent a tot allò que fos estrany a la pintura. Després de l'institut, Dalí va anar a estudiar a Madrid, on s'introduí en el grup d'artistes de la Generació del 27. També va anar a París, on se submergí definitivament en el surrealisme, i, més tard, a Nova York.

El retorn a les arrels. Malgrat el seu afany cosmopolita mai no va oblidar el seu origen i, un cop acabada la guerra, quan ja era reconegut internacionalment, tornà a l'Empordà. Quan era a Figueres sempre visitava els vells companys. Passava les tardes a la llibreria del seu amic. "Sempre duia un bastó i l'abric d'astracan, que li arribava fins als peus. S'asseia damunt els paquets, en un racó i ens explicava com li havia anat per Amèrica", recorda la Pilar. Al conegut Cafè Astòria, també a la Rambla, Dalí hi feia el vermut abans d'anar a dinar a l'hotel Duran, al carrer de Lasauca, regentat en aquella època per Lluís Duran, també antic company d'escola del pintor, i la seva esposa Antònia Simon. "Dalí anava a l'Astòria cap a les onze del matí perquè tothom tingués temps de veure'l", recorda la vídua d'en Duran, que és ara una lúcida octogenària. La sopa de fari-gola, la botifarra dolça de l'Empordà, la caça i les pomes farcides eren els plats que més li agradaven. Sempre acompanyava els àpats amb pa de crostons, ara un símbol dalinià, que el personal del Duran

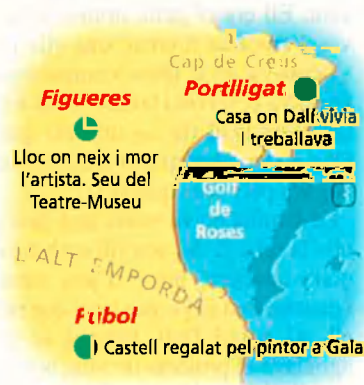
VÍCTOR RUIZ

havia d'anar a buscar expressament per a ell. Quan acabava, demanava una infusió de poliol i una cambra per a fer-hi la migdiada.

Dalí sempre menjava al Celleret, en racó rústic i acollidor de l'hotel, que era l'últim vestigi del que anys enrere havia estat Ca la Teta. L'Antònia recorda riallera les excèntricitats de l'artista, com el dia que en un homenatge va organitzar una correguda a la plaça de toros de Figueres i la tramuntana va impedir que un helicòpter llancés el toro de cartró que Dalí havia fet expressament. El sopar que els Duran havien cuinat per a després –la carta del qual, un disseny del pintor, encara guarda l'Antònia–, es va haver d'endarrerir. A les onze de la nit, empipat i decebut, va aparèixer amb Gala a l'hotel i els va demanar una cambra per descansar. En moltes ocasions en Dalí sopava a l'hotel Duran sense la dona, acompanyat d'estrambòtics amics, com el transvestit Amanda Lear. Els sopars s'allargaven fins tard i l'Antònia explica que Dalí de vegades feia portar una parella de gitanos, que vivien pels barris del voltant, perquè un cop arreglats i guarnits i, a canvi de diners, ballessin per als convidats.

El Celleret es conserva encara tal com era en aquella època. Fotografies de les reunions de Dalí amb les seves amistats cobreixen una bona

part de les parets de l'estança. En una d'elles, el pintor hi apareix amb els ducs de Cadis, Carmen Martínez Bordiu i Alfonso de Borbón. En aquella ocasió Dalí va lliurar a la néta de Franco un retrat que li havia fet al costat d'un cavall blanc. Aquest és un exemple de les relacions, com a mínim cordials, que Gala i Dalí mantenien amb el general i la seva família.

Antònia Simon també recorda que quan els Dalí venien sols deixaven dinar amb ells el xofer i fidel majordom, Artur Caminada. El matrimoni va contractar l'Artur quan només tenia disset o divuit anys, era un noi de Cadaqués, un poble que sempre havia fascinat el pintor.

Gala arriba a Cadaqués. Els pares, Salvador i la seva germana Anna Maria, passaven els estius a

la platja del Llané Petit de Cadaqués. Anant cap a l'hotel Rocamar encara avui es pot veure la casa de la família. L'artista va quedar ben aviat encisat de l'agrest paisatge i de la lluminositat d'aquell racó de l'Empordà i hi pintà no pas poques teles. De fet, allà va començar la història d'amor que havia de canviar la seva vida.

L'estiu del 1929 va arribar a Ca-

Dalí, la badia de Portlligat, amb el cap de Creus al fons, un paisatge que encisava Dalí. Gala, en canvi, preferia Púbol (baix), on es refugiava per buscar tranquil·litat.

Dalí gaudia de la simpatia de la gent de Cadaqués, a

VÍCTOR RUIZ

De dalt a baix, la llibreria Canet de Figueres, on ara treballa la Pilar, cunyada de Ramon Canet, un bon amic de l'artista; Al mig, l'Antònia Simon amb la seva néta Lluïsa i el 'maitre' Jaume, al Celleret, on solia dinar Dalí; i Joan Vilà, que als 90 anys encara s'acosta cada dia a la cala des d'on sortia a pescar. Cap de les persones que conegueren Dalí no han oblidat la impressió que els va causar.

daqués un grup d'artistes encuriosits pel jove pintor català. El poeta francès Paul Eluard, la seva dona, Helena Diakonova –que es feia dir Gala– i Cécile, la seva filla, formaven part del grup. Tot i que la dona d'Eluard i Dalí ja havien coincidit a París, aquell estiu es van enamorar bojament. El poeta va voler visitar l'Exposició Universal que se celebrava aquell any a Barcelona i Gala i Dalí li van dir que no calia que tornés. Així va ser com Gala es va separar de la seva filla i del seu marit i es va convertir en diva, font d'inspiració i parella de Dalí. L'artista passava llargues estones escoltant com ella li llegia en veu alta. Aquesta dona que, segons Antoni Pitxot, amic de la parella i ara director del Teatre-Museu Dalí, entenia "com ningú" les obres de Dalí, es convertí en la seva marxant. Ell era el geni, només s'havia d'amoïnar a crear, que ella ja s'ocupava de la resta: contractava i pagava el servei i també venia les obres de Dalí (hi ha qui diu que Dalí no va saber mai el preu que es pagava pels seus quadres).

La família no va veure amb bons ulls la relació del seu fill amb una dona adúltera, mare d'una nena i gairebé deu anys més gran que no ell. Al notari Dalí, tampoc no li agradava el projecte de vida bohèmia de la parella i la ruptura fou inevitable. El 1930 Gala i Salvador van comprar a Lúcia Nogué, una dona amb fama de bruixa, coneguda per la Sabana, una petita barraca de pescadors a la badia de Portlligat. "Allà, Dalí hi va pintar quadres fantàstics, com *L'home invisible*. Ho feia a la llum d'un petromax (un llum de petroli que usaven els pescadors) perquè la casa només tenia una petita escletxa", explica Antoni Pitxot. Amb el temps Dalí va comprar les dues barraques contigües i les va comunicar entre elles. La casa creixia enfilant-se per les roques i pels camps d'oliveres. Les estances, que Gala i Dalí van anar batejant, s'anaven omplint amb els objectes que els convidats –que sempre s'allotjaven a l'hotel– eren obligats a dur. Aquella casa es va convertir en el taller de Dalí i la seva il·lusió era de passar-hi tot el temps possi-

ble. Allunyats de les respectives famílies, Dalí i Gala, passaven els hiverns entre París i Nova York i a l'abril tornaven a Portlligat on s'estaven fins el setembre. "Era un home molt ordenat i quan arribava es programava un quadre per fer durant aquells mesos", explica Pitxot.

Els habitants de Cadaqués i del petit moll de Portlligat es miraven amb escepticisme les rareses de Dalí. Un dels pescadors, en Joan Vilà, té ara noranta anys i encara recorda el dia que en Dalí va demanar a l'Artur i a un altre noi que li duguessin el piano a mar perquè quan arribessin els convidats el trobessin tocant a l'aigua. "Feia rucades només per fer parlar", afirma en Joan. L'artista tenia la simpatia dels homes de mar que el consideraven "una bona persona", i fins i tot un dia es va animar a compartir amb ells el suquet de peix. Sovint abans d'embalar els quadres el pintor els ensenyava als pescadors i els demanava l'opinió.

Gala, en canvi, els semblava una dona freda i calculadora que manipulava l'artista. Diuen que un dia va arribar a Portlligat Cécile, la filla que Gala havia abandonat, volia veure la mare. En Joan explica que "aquella mala pinta" no la va voler rebre. Miquel Figueres, ex-alcalde de Cadaqués i amic de la germana de Dalí, recorda Gala com "una dona no gaire simpàtica amb la gent del poble. Un cop un pescador es va oferir per dur-la des del Cap de Creus a casa i ella el va rebutjar. Un temps després, a Portlligat ella li va voler comprar peix i l'home va estimar-se més de donar-lo als gats".

En aquell refugi surrealista Dalí es dedicava a treballar. Portlligat era el *leitmotiv* del pintor. Les persones amb qui més es relacionava eren l'Artur Caminada, les dues minyones i Isidor Bea, l'afable i fidel ajudant de l'artista. Al taller de Portlligat (s'hi havia enginyat un sistema motoritzat per fer pujar i baixar els quadres mentre pintava), s'hi treballava de les nou del matí fins a la una del migdia. Després d'un bany, del dinar i d'una petita migdiada, reprenien la feina fins al vespre. "Era un home extre-

VÍCTOR RUIZ

madament inquiet, la seva ment estava constantment en ebullició i em sembla que mai no el vaig veure reposant”, afirma Pitxot. Mentre en Dalí treballava, Gala feia vida contemplativa. L'Artur, que a part de xofer i majordom també era el patró de la barca dels Dalí, anomenada Gala, la treia a navegar, i es diu que ell li va ensenyar el poc català que parlava. Segons Antoni Pitxot, “Gala era una gran lectora i també escrivia molt”, una passió que compartia amb el pintor.

Portlligat es convertí amb els anys en un lloc de pelegrinatge d'artistes, periodistes i curiosos. També els joves *hippies* de Cadaqués l'adulaven. “Quan algun cop passejàvem a la nit a prop d'ells, hi havia un silenci sepulcral i alguns fins i tot feien signes de veneració”, explica Pitxot. Dalí, a diferència de Gala que sempre deixava anar les coses tal com les pensava, es preocupava pel que la gent pensava d'ell. De vegades fins i tot havia de disculpar les actituds agressives i esquerpes de la seva companya. Hi ha qui diu que, a la casa, s'hi feien festes molt sonades, en què sempre hi havia gent jove i atractiva com Amanda Lear. D'ella, se n'ha parlat molt. Segons Pitxot era una amiga que Dalí considerava “intel·ligent i amb una gran sensibilitat per l'art”. D'altra banda, a Gala, ja li anava bé que en la seva absència l'Amanda fes companyia al pintor i fins i tot es diu que era ella qui li trucava perquè no es quedés sol. Gala no era amiga de les multituds i quan hi havia visites s'amagava a la sala oval o se n'anava al castell de Púbol.

Un palau gòtico-renai-xentista per a Gala. El castell de Púbol, situat al petit municipi empordanès de la Pera, va ser un regal de Dalí a la seva esposa en compliment d'una promesa que li havia fet quaranta anys abans. Dolors Bosch s'encarregava de netejar la casa i de cuinar. “La senyora esmorzava sempre al llit. Després parlava amb ell per telèfon”, explica la Dolors. Gala hi passava llargues temporades aïllada i aprofitava per escoltar

Al castell de Púbol, Gala es trobava amb els seus joves amants, i Dalí només la visitava quan ella el convidava.

música clàssica –sobretot Wagner i Bach– i per llegir. S'explica que allà la senyora es trobava amb els seus joves amants i que Dalí només la visitava quan ella el convidava. La Dolors afirma que el senyor estava al corrent de les companyies de la seva dona i que fins i tot algun cop havia coincidit amb algun d'aquells joves. “Era una dona polida, coqueta i molt educada”, explica la Dolors, que de vegades li portava els fills perquè li fessin companyia.

Al poble de la Pera, Gala no hi tenia mala fama. Cada any feia donacions i, si per la festa major plovia, deixava una sala del palau per celebrar-hi el ball.

Els Dalí s'anaven fent grans. Antoni Pitxot recorda que ella –sempre protectora envers l'artista– li va dir: “Pitxot, no abandoni mai en Dalí”. Poc després, l'estiu del 82, Gala va morir a Portlligat. El seu últim viatge, el va fer en el famós Cadillac de la parella que ara és al garatge de Púbol. L'endemà mateix, Dalí es va recloure al castell i no va trigar gaire a deixar de pintar. L'any 1984 un incendi a la seva cambra li infligí greus cremades i el pintor va instal·lar-se a la Torre Galatea, a Figueres. Allà, al costat del Teatre-Museu Dalí, que ell mateix havia creat en l'antic teatre de la ciutat, va viure aïllat fins que va morir, l'hivern de 1989. “Era lluny de la seva llum i del seu paisatge, que era allò que el mantenia viu”, afirma Miquel Figueres, aleshores alcalde de Cadaqués. Estranyament, el pintor fou enterrat al Teatre-Museu de Figueres, lluny de Gala. Després de la mort de la seva companya, el pintor no va tornar mai a la casa de Portlligat.

“A la tarda i freqüentment a conseqüència dels illots que fan de Portlligat una mena de llac, l'aigua està tan tranquil·la que reflecteix els drames del cel crepuscular.” Salvador Dalí. *Vida Secreta*.

Sílvia Velaure

La dalinització de Púbol fins i tot és present en el bany de Gala (esquerpa). Al Celleret de Figueres (dreta), que es conserva tal com era en aquella època, hi ha fotos de les reunions de Dalí amb les seves amistats.